

Manuscriptorium - Česká a evropská digitální knihovna rukopisu

Petr Krčmárik, UČO 359259, N-IN PSK 2. semestr
3. prosince 2013

Esej pro předmět PV070 – Digitální knihovny
Manuscriptorium, knihovna rukopisu, online na <http://www.manuscriptorium.com/>

Základní informace

Manuscriptorium je digitální knihovna fungující jako součást celku Národní digitální knihovny, která vytváří virtuální badatelské prostředí. Toto prostředí poskytuje přístup k digitální verzi dokumentů, jako jsou například: rukopisy, inkunábule, listiny, mapy. Manuscriptorium se skládá ze čtyř hlavních stavebnicových prvků: otevřeného katalogu historických fondů (zpřístupňuje rukopisy, inkunábule, staré tisky nebo staré mapy), digitální knihovny obrazových kopií vybraných rukopisů a starých tisků, elektronické knihovny plných textů a virtuálního badatelského prostředí. Cílem Manuscriptoria je tyto dokumenty, které jsou z různých zdrojů, centralizovat v jednom rozhraní jedné digitální knihovny, neboli centralizovat distribuované zdroje pro snadnější přístup uživatelů.

Vznik projektu

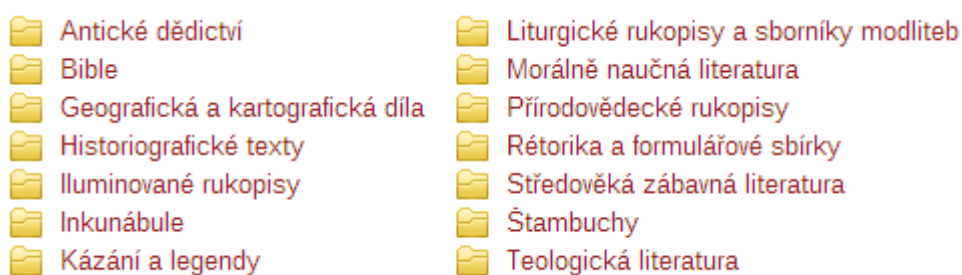
Manuscriptorium je výsledkem vývoje dvou českých partnerů projektu: AIP Beroun s r.o. a Národní knihovny České republiky. Vývoj trvá už více jak 15 let, po celou dobu svého provozu je průběžně rozvíjen a modifikován. Základ Manuscriptoria pochází z programu UNESCO „Memory of the World“. Naopak z digitální knihovny Manuscriptorium vychází projekt ENRICH (2007). Jeho cílem je poskytnout jednotný přístup k roztroušeným digitalizovaným sbírkám historických dokumentů ze sbírek evropských kulturních institucí a vytvořit sdílené, virtuální výzkumné prostředí pro cílové skupiny jako jsou například: vlastníci a správci digitálního obsahu, knihovny, muzea a archivy, výzkumníci a studenti, a zainteresovaná veřejnost.

Cíle projektu

Základním cílem této digitální knihovny historických fondů je shromažďovat a zpřístupňovat existující data a podporovat vznik nových informací. Prostor se neustále rozšiřuje o další propojení k datům, která mají vztah k již zpřístupněným fondům (studie, další popisná metadata, další elektronické objekty apod). Manuscriptorium podporuje možnost existence více digitálních reprezentací k jednomu evidenčnímu záznamu a více popisných záznamů k jednomu fyzickému objektu z důvodů odlišných úhlu pohledů různých odborníků. Primárním cílem je tedy definovat datům určitou sémantiku a tím vytvořit vzájemné souvislosti mezi daty, se kterými je poté možnost pracovat. Vedlejším a neméně významným efektem je shromáždění velkého množství informací.

Obsah a navigace v Manuscriptoriu

Samotné webové rozhraní tvoří výše zmíněné virtuální badatelské prostředí. Vstup do digitální knihovny lze realizovat jedním klikem, pak už lze snadno vyhledávat v katalogu, který obsahuje více než 250 tisíc dokumentů různých druhů a více než 5 milionů obrazů těchto dokumentů. Pro začínající uživatele doporučuji prostudovat záložku vybrané dokumenty, která poskytuje i informace o tom, co se v digitální knihovně nachází (**viz obr. 1.1**). Toto dělení je samozřejmě jen orientační, protože v řadě textů se jednotlivé žánry prolínají a nemalý počet kodexů obsahuje díla různých žánrů.

Obrázek 1.1 Různé druhy dokumentů v Manuscriptoriu

Dokumenty jsou posléze dále členěny do poddruhů. Při výběru některého konkrétního dokumentu se zpřístupní rozhraní, které obsahuje kompletní popis dokumentu. Hned po kliknutí na faksimilie lze vstoupit do obrazové knihovny Manuscriptoria konkrétního dokumentu. Popis je členěn na základní informace (**viz obr. 1.2**), fyzický popis dokumentu (**viz obr. 1.3**), obsah dokumentu (**viz obr. 1.4**) včetně popisů jednotlivých částí a odkazy pro vstup do obrazové knihovny Manuscriptoria konkrétní části, konkrétního dokumentu. V popisu dokumentu se dále vyskytují dodatečné informace o dokumentu a historie dokumentu.

Bible, Starý a Nový zákon

41.B.19; Národní knihovna České republiky; Praha; Česko

[+](#) Přidat do výběru | [📖](#) Faksimile | [📄](#) Popis dokumentu

Základní informace

Země: Česko

Místo uložení: Praha

Knihovna: Národní knihovna České republiky

Signatura: 41.B.19

Alternativní jméno: Pražská bible

Titul: Bible, Starý a Nový zákon

Místo vzniku: Praha, Staré Město pražské

Datace: srpen 1488

Obrázek 1.2 Základní informace o dokumentu

Fyzický popis

Kodex, kniha, prvotisk (inkunábule).

Psací látka

Papír.

Rozsah

609 (recte 611) ff., f. 483 a 491 bis (vevázané prázdné listy).

Rozměry

Výška: 32,5 cm

Šířka: 22,5 cm

Dochování

Tisk poškozen působením vlhkosti a červotočem. Okraje některých listů (zejména v rejstříku a Novém zákoně) opravovány papírem, několik listů natrženo.

Poznámka o výzdobě

Doplňené ornamentální iniciály, někdy zdobené zlacením a výběhy do bordur. Na začátcích kapitol jednoduché písařské iniciály.

2ra (**2r**): Ornamentální iniciála B s výběhy do bordury.

5vb (**5v**): Ornamentální iniciála D.

Obrázek 1.3 Fyzický popis dokumentu

Obsah

Obsahová jednotka Č. 1

Umístění: 2ra-609vb (**2r - 609v**)

Titul: Bible

Údaj o odpovědnosti

Odpovědnost: Tiskař, printer

Jméno: Praha, Staré Město pražské

Jméno: tiskař Pražské bible

Údaj o odpovědnosti

Odpovědnost: Nakladatel, vydavatel, publisher

Jméno: Praha, Staré Město pražské

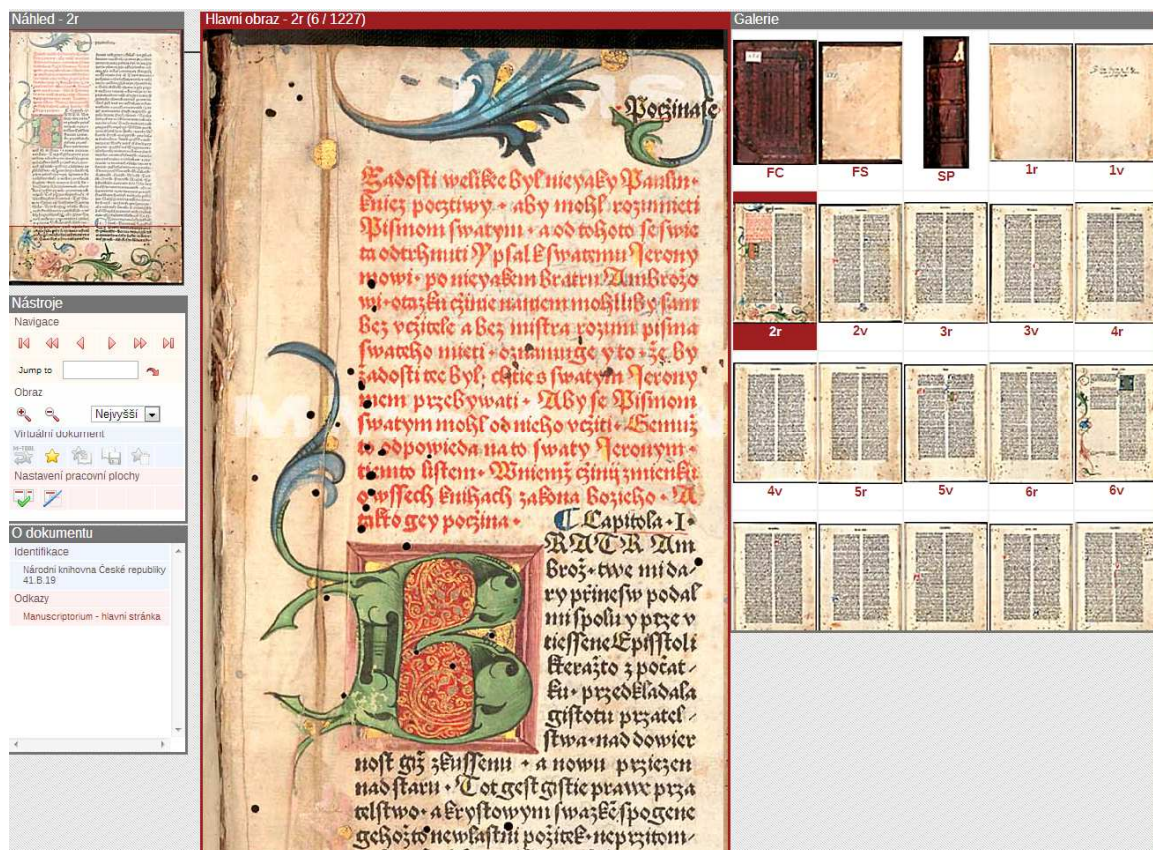
Jméno: Jan Pytlík, kupec Severin, Jan od Čápu a Matyáš (Matěj) od Bílého lva

Kolofon: 609vb (**609v**)Práci této a diela knih tiechto zákona božieho konec učinien jest štiasťnie v slavném Miestie Starém Pražském, kterýžto práci slovutní mužie a miešťiané pan Jan Pytlík a pan Severýn kramář, toho léta konšelé, a pan Jan od Čápuov a pan Matiej od Bílého lva prohlédajice napřed ke cti a k chvále božie a k dobrému a počestnému koruny slavné zemie české a ku prospiechu vierných Čechův i Moravanův snažnie před se vzemše, při nie náklady znamenité činili sú a mužův učených mistruov pražských a jiných v zákonie božiem rozumných v tom užívajice pomoci při výkladech slušných a pravých tak až k konci túž práci přivedli, a to léta božieho tisícieho čtyřstého osmdesátého osmého miesiece srpna.

Jazyk textu: česky

Obrázek 1.4 Obsah dokumentu

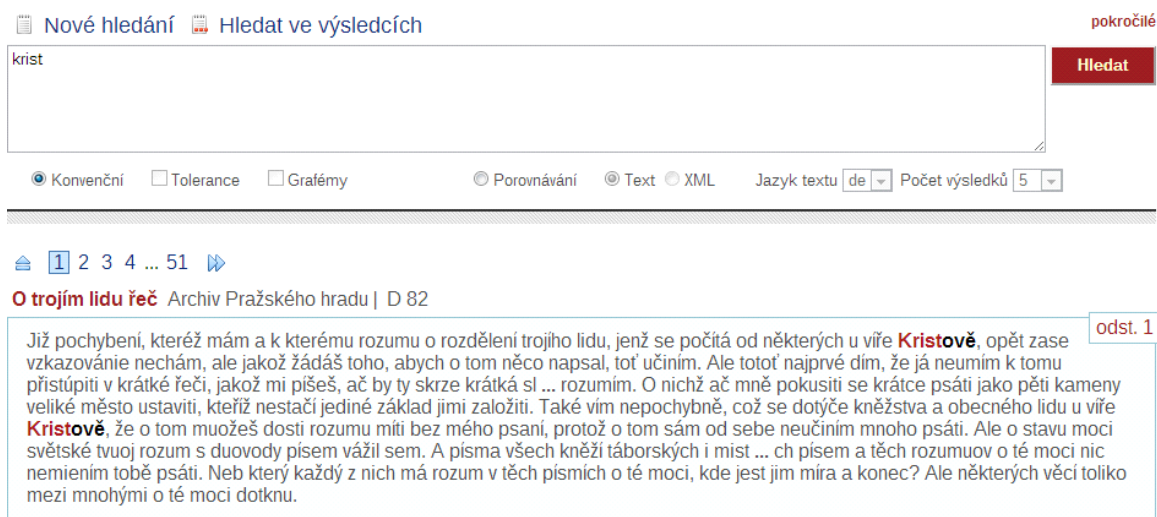
V obrazové části Manuscriptoria lze prohlížet daný dokument (viz obr. 1.5). Při defaultním nastavení se v levé části nachází jednoduchý, ale funkcionálně pokročilý navigační panel. Dále se zde nachází tlačítka pro volbu kvality obrazu, lupa a nastavení pracovní plochy. Veprostřed se nachází samotný dokument (na obrázku zobrazena pro potřeby eseje pouze jeho polovina) a na pravé straně galerie přechozích či následujících stran taktéž s funkcionalitou navigace. Pracovní prostředí jde do značné míry pozměnit pomocí nastavení pracovní plochy.

Obrázek 1.5 Obrazová část Manuscriptoria

Poslední částí Manuscriptoria je databáze plných textů (viz obrázek 1.6). V této části digitální knihovny lze vyhledávat plné texty. Do vyhledávacího pole lze vložit určitá slova či části textů. Volby pod vyhledávacím polem nastavují způsob vyhledávání. Výsledkem hledání s aktivní volbou Porovnávání je seznam více či méně podobných textů řazený podle míry podobnosti. Funkcionalita je prozatím omezena, systém běží v režimu poloprovozu, kde je obsah databáze redukován na digitalizované dokumenty správců z České republiky.

Obrázek 1.6 Databáze plných textů Manuscriptoria

Vývoj

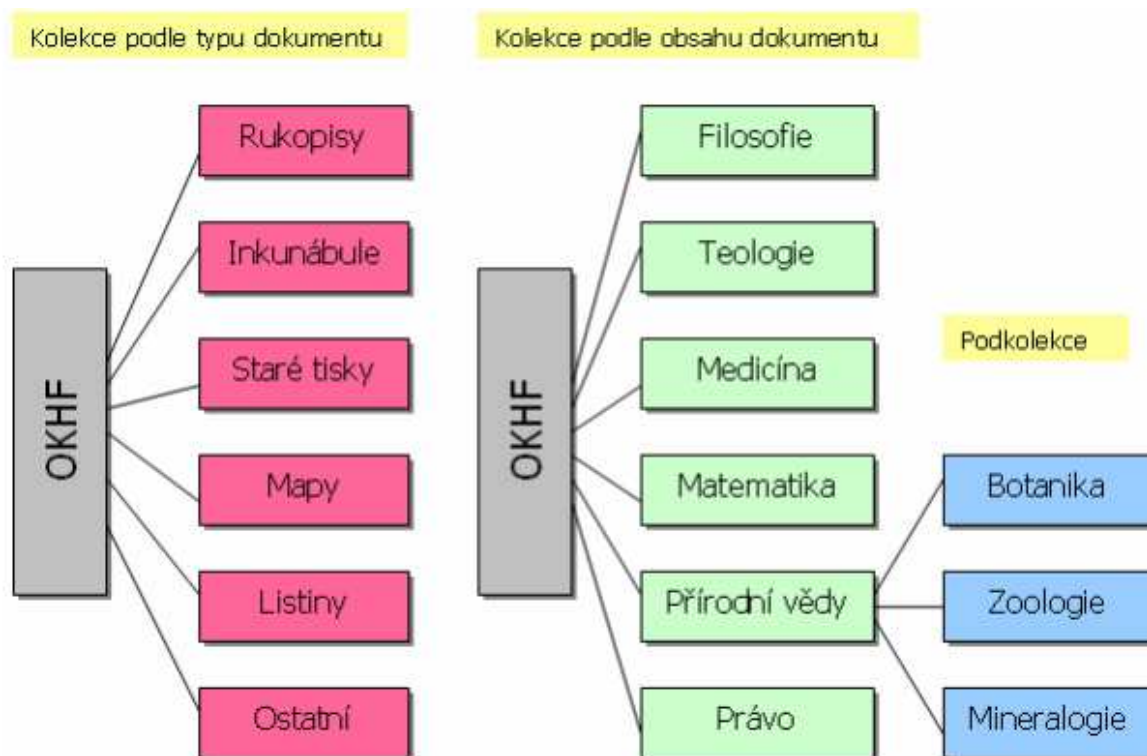
Manuscriptorium (respektive její provozovatel AIP Beroun s r.o.) pravidelně vydává zprávy o vývoji digitální knihovny. Systém je uživatelům dostupný od roku 2003, během svého provozu se ovšem nevyhnul problémům. Se zahájením realizace evropského projektu ENRICH se zvětšil objem metadat, která plynula do Manuscriptoria od několika desítek přispěvatelů z celé Evropy. S narůstajícím množstvím samotných dat, která do systému vstupovala a byla zpřístupňována koncovým uživatelům, rostl počet duplicitních evidenčních záznamů. Z tohoto důvodu byla často nutnost měnit metadatový systém, který vzniká při procesu digitalizace a slouží ke komplexnímu popisu daného dokumentu.

Prvotním metadatovým standardem Manuscriptoria byl formát DOBM (Digitization of old books, manuscripts), ze kterého se posléze přešlo na standard MASTER (MASTER+). Formát MASTER (MASTER+) se nevztahoval pouze k bibliografickému popisu dokumentu, ale umožňoval také zaznamenat další specifika rukopisu, jako např.: fyzický popis originálu, výzdobu, charakteristiku obsahu, či záznam bibliografie sekundární literatury. Právě v důsledku projektu ENRICH se stal standard MASTER+ nevhodným a metadatový systém přešel na současný systém TEI P5 ENRICH. Toto schéma je formát XML pro strukturu dat, kterými partneři projektu ENRICH přispívají do Manuscriptoria, ať už přímo nebo nepřímo, prostřednictvím harvesteru nebo transformačního procesu. Schéma je odpovídající podmnožinou výstupu TEI P5. Schéma definované tímto dokumentem se vztahuje na tři rozdílné aspekty digitalizovaného rukopisu:

1. metadata popisující originální rukopisný zdroj,
2. metadata popisující digitalizované obrazy originálního rukopisného zdroje,

3. transkribce textu obsaženého v originálním rukopisném zdroji.

V rámci projektu ENRICH se Manuscriptorium rozdělilo do komplexních digitálních dokumentů do logických celků podle různých hledisek. Tyto logické celky jsou nazývány kolekcemi. Množství kolekcí není omezeno. Navíc, každá kolekce může být dále členěna do podkolekcí. Každý dokument může být zároveň členem libovolného počtu kolekcí. Princip rozčlenění obsahu Manuscriptoria do kolekcí je naznačen na **obrázku 1.7**.

Obrázek 1.7 Princip rozčlenění obsahu Manuscriptoria do kolekcí

Současný stav

V současné době se pracuje na verzi 3.0, která si klade za cíl zlepšení uživatelské přívětivosti webového rozhraní tak, aby její styl připomínal klasickou desktopovou aplikaci. Rozsáhlými změnami prochází způsob vyhledávání v Manuscriptoriu, který sám shledávám jako ne zcela vyhovující. Z nových systémových implementací zmíním například „měli jste na mysli“ a různé funkcionality, které uživatel může s výsledky provést od řazení, tisku, sdílení, uložení, odeslání atd. Budou k dispozici 3 způsoby vyhledávání: rychlé, kde jsou slova hledána kdekoliv, pokročilé, kde k dispozici budou položky odpovídající Dublin Core a interoperabilita s mnohojazyčnou digitální knihovnou Europeana a expertní: formát XML TEI P5.

Změny se dotknou i osobních účtů Moje knihovna, hlavně při práci s kolekcemi. Nové možnosti pro práci s kolekcemi jsou například: tvorba strukturovaného textu ke kolekci, širší možnosti pro tvorbu samotné kolekce, kategorizace v kolekci atd. Nová verze taky umožní uživatelsky velmi populární možnost sdílet obsah z digitální knihovny na sociálních sítích, uživatelé tedy budou moci sdílet některé z více jak 5 milionů obrazů, které systém v této době obsahuje. Zamrzí, že zanikl projekt Manuscriptorium pro školy, který mohl učinit výuku v předmětech jako například čeština, dějepis, nebo výtvarná výchova zajímavější. Důvod proč se tomu tak stalo se mi bohužel nepodařilo zjistit.

Závěr

Na projektu Manuscriptoria lze snadno vidět, s jakými obtížemi se tvůrci digitálních knihoven musí potýkat. To, že se tvůrci Manuscriptoria s těmito problémy vypořádávají výborně, dokazuje získané ocenění UNESCO JIKJI (2005) a dále i to, že ze systému Manuscriptoria vychází projekt ENRICH. Můj logický předpoklad totiž je, že kdyby Manuscriptorium nebylo dobrým projektem, nevychází z něj projekt, který je ještě více rozsáhlejší a ambicióznější. Dalším kladem je průběžný vývoj této knihovny a i to je důkazem, že se knihovna přizpůsobuje potřebám koncových uživatelů. Jako obyčejný a navíc nezainteresovaný uživatel Manuscriptoria uvítám změnu vyhledávání, která mi přijde mírně chaotická, taktéž i webové rozhraní by mohlo být více uživatelsky přívětivé. Popravdě jsem při prohlížení obsahu knihovny mírně tápal, systém mi nepřišel příliš intuitivní, nicméně předpokládám, že kdyby mě daná problematika zajímala a strávil bych se systémem více času, nenašel bych tak rozsáhlý a dobrý systém historických dokumentů. Věci, které bych označil jako nedostatky by měli být brzo odstraněny v další verzi Manuscriptoria. Postupně jsem tedy svůj prvotní a laický názor pod tíhou argumentů odborníků přehodnotil. Není to systém pro mě, ale evidentně neexistuje lepší digitální knihovna s podobným zaměřením. Její ambice i rozsah jsou tak velké, až je podivuhodné, že se realizuje v naší malé zemi.

Reference

- [1] MANUSCRIPTORIUM V 2.0: Systém pro správu metadat. In: KUČERA, Karel. *Memoria Digitization* [online]. 31.10.2007. [cit. 2013-12-02]. Dostupné z: http://digit.nkp.cz/projekty/VZ-2004_2010/2007/Prilohy/Mns_DBEZ1_071031.pdf
- [2] ENRICH - European Networking Resources and Information concerning Cultural Heritage. In: *Enrich Project* [online]. [cit. 2013-12-02]. Dostupné z: <http://enrich.manuscriptorium.com/index.php?q=about-cs>
- [3] Manuscriptorium v roce 2013: změny v uživatelském prostředí. In: ČIPEROVÁ, Olga. *Inforum* [online]. 31.10.2013. 2013 [cit. 2013-12-02]. Dostupné z: <http://www.inforum.cz/pdf/2013/ciperova-olga.pdf>
- [4] Návaznosti Manuscriptoria na evropské informační prostředí. In: PSOHLAVEC, Tomáš. *Inforum* [online]. 24.5.2012. 2012 [cit. 2013-12-02]. Dostupné z: <http://www.inforum.cz/pdf/2012/psohlavec-tomas.pdf>
- [5] MANUSCRIPTORIUM: EVROPSKÁ DIGITÁLNÍ KNIHOVNA, RUKOPISŮ S PLNÝMI TEXTY. *Vědecká knihovna v Olomouci* [online]. [cit. 2013-12-02]. Dostupné z: <http://www.vkol.cz/data/soubory/import/konf16/10.pdf>
- [6] RÁKOCY, Veronika. *Zpřístupňování písemného kulturního dědictví: projekty Manuscriptorium a Manuscriptorium pro školy* [online]. Brno, 2008 [cit. 2013-12-02]. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/64460/ff_m/Rakocy_diplomka.pdf. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce PhDr. Zdeněk Uhlíř.
- [7] AIP BEROUN S.R.O. *Manuscriptorium: Building Virtual Research Environment for the Sphere of Historical Resources* [online]. [cit. 2013-12-04]. Dostupné z: <http://www.manuscriptorium.com/>